

Ben Gazur

50
TYRANOV,
ktorí formovali
HISTÓRIU
SVETA

ULTIMO PRESS

OBSAH

Úvod	XI
------------	----

I: STAROVEK

Gyges z Lýdie.....	1
Falaris z Akragasu	4
Polykrates zo Samosu.....	8
Amasis II.....	11
Hippias a Hipparchus	15
Cincinnatus	18
Tridsiati tyrani	21
Čchin Š'-chuang-ti	25
Sulla.....	29
Gaius Iulius Caesar.....	32
Augustus	36
Cisár Wen-süan	40

II: STREDOVEK

Wu Zetian.....	45
Irena z Atén.....	49
Andronikos I. Komnénos	52
Džingischán.....	55
Narathihapate	59
Richard III.	62
Jonsangun.....	66

III: RANÝ NOVOVEK

Ludovico Sforza	71
Ivan Hrozný.....	74
Aurangzéb.....	77
Katarína Veľká	81
Maximilien Robespierre	84
Napoleon	88
Ranavalona I.....	92
William Walker	96
Francisco Solano López	98

IV: MODERNÉ DEJINY

Cisárovná vdova Cixi	103
Leopold II. Belgický	107

Josif Vissarionovič Stalin	110
Benito Mussolini.....	114
Adolf Hitler	118
Francisco Franco.....	122
Rafael Trujillo	126
Mao Ce-tung	129
Nicolae Ceaușescu.....	134
Fidel Castro	137
Francois Duvalier	141
Pol Pot.....	145
Idi Amin.....	148
Francisco Macías Nguema	152
Bokassa I.	155
Enver Hodža.....	160
Hastings Banda	163
Ferdinand Marcos.....	167
Kim Čong-il.....	170
Saddám Husajn	174
Muammar Kaddáfí.....	178
Saparmurat Nijazov.....	182
Doslov	187
Odporúčaná bibliografia	189

ÚVOD

O POVAHE TYRANIE

.

Ľudské bytosti v sebe nesú nešťastný sklon k rozhodnutiam, ktoré stoja v priamom rozpore s ich vlastným dobrom. Filozofi, učenci i teológovia už po tisícročia hlásajú, že práve prostý život a skromné radosti dláždia tú najistejšiu cestu k šťastiu. A predsa, keď si má človek vybrať medzi tichou spokojnosťou a mocou nad svojimi blíždymi, nezriedka si zvolí práve to druhé. Ľudská povaha je, skrátka, zložitá.

Tyrani predstavujú vrcholné zosobnenie ľudskej túžby ovládať iných. Hoci neexistuje jediná vyčerpávajúca definícia tyranie, bezpečne ju rozpoznáme vo chvíli, keď sa s ňou stretneme tvárou v tvár. V antickom svete bol tyranom muž (vždy to bol muž), ktorý sa zmocnil vlády protiústavnou cestou. Jedna z najslávnejších drám staroveku, ktorú dnes poznáme pod latinským názvom *Oedipus Rex* (Kráľ Oidipus), niesla v pôvodnej gréčtine titul *Oidipous Tyrannos* (Tyran Oidipus). Práve toto označenie zdôrazňovalo, že Oidipus nemal na trón legitímny nárok a korunu získal prostredníctvom manželstva s vdovou po predošlom kráľovi.

Postupom času sa význam slova tyran rozširoval, až kým nezačal označovať každého vládcu, ktorý vo svojich rukách sústredil absolútnu moc. V ríši tyrana sa jeho slovo stáva nespochybniteľným zákonom. Takýto režim spravidla kráča ruka v ruke s represiami,

tvrdými trestami a neúprosným útlakom. Niektorí z tých, ktorých dejiny ociachovali týmto menom, nastúpili na trón legitímne, avšak z nepochopiteľných pohnútok sa moci nedokázali vzdať. Zotrvávali pri nej až do chvíle, kým neprišiel niekto, kto usúdil, že by vládol lepšie – a kariéra tyrana sa tak nezriedka skončila pred hlavnou zbraňou či v katovej slučke. Zdá sa, že v kútiku duše všetci túžime po nadvláde, a preto tyran v každom vidí potenciálneho nepriateľa.

Rímsky politik a literát Cicero, ktorý zažil údery tyranov na vlastnej koži, zanechal svedectvo o Dionýzovi I., tyranovi zo Syrakúz. Ten napriek nevýslovnému bohatstvu a vplyvu prežíval každý deň v neskutočnom strachu o vlastnú existenciu – ani len svoju bradu nezveril holičovi, pretože veril, že mu ostrým britvy pretne hrdlo. Dokonca aj jeho vlastné manželky museli pred vstupom do spálne podstúpiť prehliadku, či neskrývajú zbraň. Hoci sa tento vládca uväznil v paláci, ktorý si sám vybudoval ako celu, stále sa našli dvorania, ktorí mu jeho údel slepo závideli.

Keď Damokles, jeden z jeho služobníkov, s obdivom poznamenal, že Dionýzos musí byť veľmi šťastný, tyran sa podujal udeliť mu pamätnú lekciu. Na jediný večer Damokla usadil na panovnícky stolec v čele hodovnej siene. Na zlatých podnosoch mu ponúkali tie najvyberanejšie lahôdky, pôvabné ženy ho natierali vzácnymi olejmi a víno mu do čiaš liali najkrajší mládenci. Damokles mal všetky predpoklady cítiť sa ako najblaznenejší muž pod slnkom – no priamo nad jeho hlavou, visiac na jedinom konskom vlase, sa hojdal meč. Stačil okamih a jeho hrot ho mohol zabiť – odrazu sa všetky kráľovské radosti rozplynuli.

Ponaučenie skryté v príbehu o Damoklovom meči je zjavné, no dejiny svedčia o tom, že mnohí zostali voči nemu hluchí. Zároveň by sme však nemali zabúdať, že aj dávni kronikári v sebe neraz živili zášť, predsudky a nenávisť. Niektorých autorov zaslepovali najmä náboženské rozbroje či patriarchálny odpor voči silným panovníckam na to, aby svojich vládcov vykreslili ako krutých despotov. Hoci sa teda niektorí uzurpátori v tejto knihe pravdepodobne nesprávali o nič horšie než ich predchodcovia či nástupcovia, do dejín vošli ako netvory.

Celé dejiny sveta by sa dali vyrozprávať iba prostredníctvom príbehov tyranov, ktorí mu vládli. Možno to vnímať ako hlboko skľučujúci záznam, ktorý odhaľuje úbohý stav ľudského údely – alebo ako prekvapivo nádejné rozprávanie, ak sa pozrieme na neblahé konce, ktoré mnohých z nich postihli. Pre ich obeť je to azda len slabá útecha, no uvidíme, že žiadna tyrania netrvá večne. Ak v človeku prebýva sklon k tyranii, rovnako v ňom žije aj neuhasiteľná túžba po slobode. Verme, že sloboda napokon zvíťazí.

I STAROVEK

GYGES Z LÝDIE

.....

Pre starých Grékov bol tyranom človek, ktorý sa zmocnil moci nelegitímne alebo nezvyčajnými prostriedkami. Hovorí sa, že len máloktorý tyran mal takú netradičnú cestu na trón ako kráľ Gyges zo starovekého kráľovstva Lýdia na území dnešného Turecka. O tom, ako sa okolo roku 680 pred n. l. stal kráľom, sa rozpráva mnoho zvláštnych príbehov – no všetky sa zhodujú v tom, že Gyges nemal na korunu žiadne právo.

Podľa diela *Dejiny* od Hérodota malo Gygovo uchvátenie moci milostný motív. Gyges bol veliteľom stráží kráľa Kandaula, ktorý sa – na tú dobu zrejme nezvyčajne – zamiloval do vlastnej manželky. Jej krásou bol natoľko očarený, že ju zatúžil predviesť v celej jej náhej kráse pred svojím veliteľom. Kandalos naplánoval, že Gyges sa ukryje v jej spálni, aby mohol kráľovnú pozorovať bez toho, aby o tom vedela.

Plán sa však pokazil a pre Kandaula mal katastrofálne následky. Keď sa kráľovná v tú noc vyzliekla, zbadala Gyga, ako sa potajme vykráda z miestnosti, a okamžite pochopila, čo sa stalo. Namiesto toho, aby konfrontovala Kandaula, potlačila hnev nad ponížením a začala plánovať pomstu za svoju potupu. Keď si zabezpečila lojalitu osadenstva domácnosti, predvolala Gyga a oznámila mu, že má iba dve možnosti: buď zabije Kandaula za to, že plánoval vystaviť jej

nahotu pohľadom svojich mužov, alebo zomrie on sám za to, že ju skutočne videl nahý. Gyges si – azda nie prekvapivo – vybral zabitie kráľa a sobáš s kráľovnou, čím získal trón. Kandaulos tak prišiel v noci počas spánku o život, čo predstavovalo jeden z prvých v dejinách zaznamenaných palácových prevratov.

Keďže Hérodotos je známy ako „otec dejín“, ale aj ako „otec lží“, jeho verziu Gygovho vzostupu by sme mali brať s istou rezervou. Aj iné zdroje naznačujú, že Gyges nemal na kráľovstvo legitímny nárok – všetky však potvrdzujú, že sa mu aspoň na určitý čas podarilo nezákonne získanú korunu udržať.

Skutočné okolnosti vzostupu Gyga boli pravdepodobne oveľa prozaickejšie, ako naznačujú legendy. Približne v tom čase začala do oblasti prenikať skupina kočovných jazdcov známych ako Kimmerijci. Zničili niekoľko gréckych miest a je pravdepodobné, že Kandaulos nedokázal svoje kráľovstvo pred votrelcami dostatočne ochrániť. Kimmerijci dokonca pustošili aj jeho hlavné mesto. Prehra vo vojne nie je pre bezpečnosť kráľa práve priaznivá, a tak Gyges mohol využiť svoje postavenie veliteľa stráží, aby sa zbavil slabého Kandaula a ponúkol Lýdii ráznejšie vedenie.

Ako však presvedčiť ľudí, že by ste mali byť kráľom práve vy, keď ste zabili toho predchádzajúceho? Silným nástrojom v rukách mocných je nepochybne náboženstvo. Keď sa ľud po uchvátení koruny začal búriť, Gyges sa podľa Hérodota obrátil na veštiarne v Grécku aj inde, aby pre svoje činy získal požehnanie bohov. Netrvalo dlho a kňazi v Delfách vyhlásili, že Gyges je určený vládnuť Lýdii – a ľud ho následne prijal ako božsky ustanoveného vládcu. Pravdepodobne nie je náhoda, že na „vôľu bohov“ a jej výklad kňazmi, ktorí obľubovali dary, mali vplyv obrovské množstvá zlata a striebra, ktoré Gyges predtým do Delf poslal.

Gygovo bohatstvo sa čoskoro stalo príslovečným. Staroveký básnik Archilochos, žijúci v tom istom období, vyhlásil, že netúži po Gygových pokladoch – radšej sa chcel vyhnúť nebezpečenstvám vznešeného despotizmu. Tyrani si síce môžu užívať luxus, ktorý prináša moc, no musia ho zvážiť v porovnaní s rizikami svojho postavenia.

V regióne existovalo mnoho mocných kráľovstiev a na celom Blízkom východe panovali zložité diplomatické vzťahy. Novoasýrska ríša patrila v tom čase k najmocnejším štátom, preto sa „nováčikovské“ kráľovstvo ako Lýdia, sužované vpádmi, muselo uchádzať o jej priazeň. Z asýrskych záznamov vieme, že Gyges poslal vládcom ríše vyslancov so štedrými darmi, aby si naklonil ich podporu. Zároveň uzavrel spojenectvá s viacerými malými gréckymi mestskými štátmi na pobreží dnešného Turecka.

Gyges, ktorý sa k moci dostal ako vojenský diktátor, cítil potrebu upevniť postavenie aj útokmi na susedov. Išlo zväčša o slabšie štáty, no ani tak sa mu nepodarilo vždy dobyť cieľové územia a tie, ktoré ovládol, sa spod jeho nadvlády často čoskoro vymanili. Gygovi sa však podarilo získať oblasť s bohatými zlatými baňami a úspešne ju začleniť do svojho kráľovstva.

GYGOV PRSTEŇ

Antický filozof Platón rozprával mýtus o Gygovi a jeho vzostupe k moci. V tomto príbehu Gyges – alebo jeden z jeho predkov – objavil čarovný prsteň, ktorý mu daroval neviditeľnosť. Neviditeľný vstúpil do paláca a zviedol kráľovnú. S jej pomocou sa potom prebojoval na trón vraždou, pričom nikto nevidel zločiny, ktoré spáchal.

Pokiaľ je tyran schopný ponúkať podporovateľom peniaze a dary, môže si kúpiť istú mieru lojality – a zdá sa, že Gygovi bohatstvo nikdy nechýbalo. Keď však padol, bolo to pre jeho pýchu. Cítiac sa v kráľovstve bezpečne, odpovedal na výzvu egyptského kráľa Psammetika I. a poslal mu vojsko na pomoc v boji proti rivalom. Psammetik si napokon trón upevnil a Gyges získal mocného spojenca.

Nové priateľstvo mu však zároveň prinieslo nebezpečných nepriateľov v podobe susedov Egypta.

Egypt a Novoasýrska ríša boli hlavnými mocnosťami regiónu, no zdalo sa, že Gyges rozširuje svoj vplyv ďaleko za hranice vlastného kráľovstva. V Asýrii prijali tento krok s nevôľou. Vyslať vojsko do zahraničia je vždy riskantné, najmä ak môže byť potrebné doma – a Gyges čoskoro zistil, že obranné sily bude nutne potrebovať.

Na Lýdiu opäť zaútočili Kimmerijci, ktorí kedysi zohrali dôležitú úlohu pri vytváraní podmienok pre Gygov nástup na trón. Asýrčania mali radosť a podporovali to, že Kimmerijci pokračovali vo svojich aktivitách v Lýdii, pretože tým pomáhali obmedzovať moc gréckych štátov. Gyges síce udržiaval priateľské vzťahy s Asýrčanmi a posielal im dary, no vždy odmietal platiť ich kráľom formálny tribút. Pre veľkých vládcov ríše sa takýto postoj zo strany samozvaného uzurpátora javil ako neprimerane povýšenecký, takže nádej na pomoc z Asýrie definitívne zanikla.

Kimmerijci prenikli hlboko do Lýdie a spojili sa s miestnymi štátmi, ktoré vnímali vzostup bojovne naladenej Lýdie ako hrozbu pre vlastnú bezpečnosť. Obklúčili Sardy, hlavné mesto Lýdie, a podarilo sa im ho spustošiť. Počas tejto vojny, približne v roku 652 pred n. l., Gyges zomrel, pravdepodobne padol v boji.

Gyges sa dostal k moci násilím v čase vpádov a o moc prišiel za rovnakých okolností. Ako ešte uvidíme, pri tyranoch to tak často býva.

FALARIS Z AKRAGASU

.

Bohovia občas potrestajú aj tých, ktorí sú im najoddanejší. V roku 570 pred n. l. sa obyvatelia mesta Akragas, dnešného Agrigenta na Sicílii, rozhodli postaviť v citadele – vnútornej pevnosti za hradbami – nový chrám zasvätený Diovi. Keď sa Falaris ponúkol, že sa výstavby ujme za pevnú cenu a v stanovenom čase, mesto mu poskytlo plný prístup do akropoly, opevneného centra. To sa však ukázalo

s nesmiernou krutosťou a svojich oponentov likvidoval na základe vykonštruovaných či tajných obvinení, čo prinútilo mnohých šľachticov hľadať bezpečie v exile.

V roku 1185 získali vyhnanci pomoc sicílskeho vládcu, ktorý im na inváziu poskytol armádu. V tom istom čase sa Andronikos pokúsil uväzniť svojho príbuzného Izáka pre podozrenie zo zrady. Izák však sťal hlavu svojmu väzňovi a s krvavou zbraňou v ruke sa utiekal pod ochranu chrámu Hagia Sofia. Tento čin sa stal impulzom pre ľudové povstanie, počas ktorého bol Izák vyhlásený za nového cisára.

Andronikos už pod tlakom vnútorných i vonkajších hrozieb nedokázal odvrátiť svoj koniec. V zúfalstve dokonca sám strieľal šípy do davu útočiaceho na jeho sídlo. Keď neuspel, pokúsil sa z mesta uniknúť na malej lodi, no čoskoro padol do zajatia a vydali ho napospas rozzúrenému ľudu. Po niekoľkodňovom beštiálnom mučení mu okolo zbitého tela uviazali lano a obesili ho za nohy, aby ho vystavili verejnému opovrhnutiu.

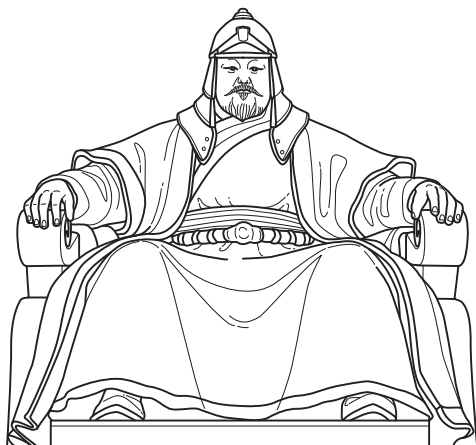
DŽINGISCHÁN

.

Pri návšteve Ulanbátaru, hlavného mesta Mongolska, pravdepodobne pristanete na letisku Džingischán. Stretnúť tam môžete študentov z Univerzity Džingischána a v rámci jednodňového výletu možno navštívite najväčšiu jazdeckú sochu sveta – trblietavý oceľový pamätník Džingischána strážiaci mongolské stepi. Kým pre nás je známy ako veľký Džingischán a pre Mongolov predstavuje národného hrdinu, mnohé iné národy ho vnímajú ako jedného z najkrvavejších tyranov strednej Ázie. Nájsť skutočnú tvár tohto panovníka medzi rôznymi interpretáciami býva náročné.

Muž, ktorý založil Mongolskú ríšu siahajúcu v čase najväčšieho rozmachu od čínskeho pobrežia až k bránam Viedne, sa narodil v roku 1162 ako Temüdžin. Kočovné kmene vtedajšieho Mongolska boli rozdelené na množstvo súperiacich klanov. Hoci bol Temüdžin

synom kmeňového vodcu, neskoršie záznamy uvádzali, že jeho matka otehotnela zo svetelného lúča. Osud stál na jeho strane už od narodenia, keď prišiel na svet s krvnou zrazeninou v dlani, čo predznamenávalo jeho budúce krvavé výpravy.

Napriek údajnému predurčeniu nebola jeho cesta k moci jednoduchá. Keď mal Temüdzin deväť rokov, jeho otec zomrel a klanová konfederácia sa okamžite rozpadla. Matka Hö'elün sa snažila udržať komunitu pokope kvôli svojim synom, no ostatní ju ignorovali a rodina musela prežívať v divočine. Bratia súperili o každú ulovenú rybu a matka im neustále pripomínala dôležitosť spolupráce, keďže v izolácii boli ich jedinými spoločníkmi vlastné tieň.

Príbeh o tom, ako sa Temüdzin stal zvrchovaným vodcom Mongolov, nemožno skrátiť, pretože bol plný zložitých spojenectiev, zrád, bitiek a popráv. Do roku 1206 však zjednotil všetky kmene a na veľkom zhromaždení prijal titul Džingischán, čo pravdepodobne znamená „všeobecný vládca“. Ako jediný vodca svojho ľudu mal so státisícmi nasledovníkov veľké plány, ktoré si vyžadovali zásadnú premenu mongolskej spoločnosti. Mongolské kmene pôvodne existovali ako mobilné skupiny, ktoré sa pravidelne presúvali po trávnatých pláňach svojho územia. Aby Džingischán vytvoril ríšu, musel ich zjednotiť do pevnejšieho celku. Počas svojho

panovania zaviedol používanie písma, vytvoril systém kuriérov na prenášanie správ po celej ríši a bol vyvinutý právny kódex, ktorý zjednodušil výkon spravodlivosti, takže bojovníci, predtým verní vlastným kmeňovým vodcom, začali prisahať vernosť veľkému chánovi.

Nastal čas, aby Mongoli upriamili pozornosť za hranice svojich území. Podobne ako mnohí stredovekí vládcovia, aj Džingischán chápal dôležitosť štedrosti voči svojim nasledovníkom. Vedením vojen, ktoré prinášali obrovské množstvá zlata, striebra, luxusných predmetov a územia, získaval dostatok odmien na rozdávanie. Jeho prvým cieľom sa stalo kráľovstvo Ťin v severnej Číne, ktorého cisári boli zvyknutí zaobchádzať s mongolskými kmeňmi ako s roztrieštenými subjektmi a dokonca od nich vyberať tribút.

Mongolská armáda bola vďaka jazde na koňoch a tradícii nosiť so sebou všetky zásoby výborne prispôsobená na bleskové výpady. V roku 1211 vtrhli Mongoli do Číny s desaťtisícmi mužov. Napriek početnej prevahe nepriateľa a niekoľkým porážkam zjednotení Mongoli prelomili čínsku obranu. Napadli mesto, zničili ho a stiahli sa, skôr ako čínske sily stihli zaútočiť. Pustošenie miest slúžilo ako varovanie pre ostatných, aby nekládli ani symbolický odpor. Nakoniec obklúčili hlavné mesto. Konflikt sa dočasne urovnal lupom a odovzdaním cisárskej princeznej, ktorá sa stala jednou z mnohých manželiek Džingischána. Tento mier však netrval dlho a Mongoli pokračovali v postupnom obsadzovaní miest a prenikaní do čínskeho vnútrozemia.

Džingischán následne obrátil svoju pozornosť na západ na ríšu Karachitájov, ktorá sa rozprestierala na rozľahlých územiach strednej Ázie. Obyvatelia tejto ríše žili takmer sto rokov pod nadvládou bývalej čínskej dynastie, no nedávno ich ovládol uzurpátor menom Kučlug. Ten prijal budhizmus a snažil sa k nemu donútiť svojich prevažne moslimských poddaných, pričom zašiel až k ukrižovaniu imáma. Na rozdiel od takejto netolerancie uplatňoval Džingischán politiku náboženskej slobody, pokiaľ mu poddaní zostali verní. Keď pochopil, že Kučlugova náboženská neznášanlivosť ho pripravila o podporu ľudu, vtrhli Mongoli do jeho ríše. Kučlugovi odťali hlavu

a nosili ju po niekdajšom kráľovstve, aby všetkým ukázali, že starý vládca je mŕtvý.

Mongoli v tom čase už vládli územiám od severnej Číny až po Kaspické more. Armády Džingischána podnikali nájazdy až k Iránu a ku Kyjevu. Viaceré z najbohatších miest tohto regiónu čelili mongolskému obliehaniu a v prípade odporu boli úplne zničené. Mesto Nišápúr, ktoré urobilo chybu a zabilo vysokopostaveného Mongola, bolo v roku 1221 v priebehu niekoľkých dní systematicky vyhladené. Každého z niekoľkých stotisíc obyvateľov mesta sťali.

V roku 1221 sa Džingischán musel vrátiť do vlasti, aby potlačil vzbury, ktoré vypukli v jeho neprítomnosti. S cieľom predísť budúcemu odporu vyvinul prepracovaný vládny systém, v ktorom chán dosadzoval guvernérov a úradníkov nad podmanené národy. Keďže dynastia Sia v západnej Číne neposkytla Mongolom žiadanú podporu, v roku 1225 proti nej viedol armádu. Dynastia Sia nemala proti Mongolom šancu a Džingischán bol na ceste k úplnému ovládnutiu ich územia, keď ho však postihla choroba.

AKO PRÍŠŤ O RÍŠU

Keď jeden z najväčších dobyvateľov histórie navrhne nadviazanie obchodných stykov, je pravdepodobne múdre správať sa k obchodníkom zdvorilo. Šach Chórezmskej ríše, ktorá susedila s ríšou Karachitájov, sa však v roku 1218 zmocnil mongolskej obchodnej karavány a následne nechal sťat vyslancov, ktorých poslal Džingischán. Mongoli vtrhli do krajiny v roku 1219 a ríšu zničili, pričom sa odhaduje, že pripravili o život milióny ľudí.

sa jednou z jeho kľúčových opôr, keďže obratne viedla diplomatické rokovania a dokázala očariť aj francúzskeho kráľa Karola VIII.

Keď v Taliansku vypukla vojna medzi Svätou ligou a Francúzmi, Ludovico takmer skolaboval. Plánoval útek z mesta, no len vďaka naliehaniu Beatrice pokračoval v boji. Ludovico utrpel mŕtvicu, a tak Beatrice prevzala jeho úlohu. Vymenovali ju za guvernéрку Milána a osobne motivovala armády, aby zastavili francúzsku inváziu. Kdekoľvek sa Ludovico nachádzal, manželka Beatrice stála pri ňom, podporovala ho a riadila štátne záležitosti.

Keď bol v roku 1495 nastolený mier, Ludovico mohol očakávať dlhú vládu po boku svojej impozantnej manželky, ktorá upevňovala ich postavenie. Avšak keď Beatrice o dva roky zomrela pri pôrode, Ludovico sa od žiaľu zrútil. Hovorí sa, že mu náhle zosiveli vlasy a celé týždne trávil v tmavých komnatách, pričom odmietal akékoľvek návštevy. Na vyjadrenie svojho hlbokého žiaľu nechal vytvoriť špeciálnu miestnosť, kompletne vymalovanú čiernou farbou. Beatrice vzdávali úctu všetkými možnými spôsobmi vrátane razby mincí s jej podobizňou a budovania veľkolepých monumentov.

V roku 1499 francúzske armády opäť tiahli na Miláno. Bez Beatrice po svojom boku Ludovico nekládol prakticky žiaden odpor. Ušiel z mesta, no napokon ho Francúzi zajali a zvyšok života strávil v internácii. Hovorí sa, že duševne ochorel a po neúspešnom pokuse o útek v roku 1508 ho uväznili v žalári, kde zakrátko zomrel.

IVAN HROZNÝ

.

Keď si ľudia predstavujú Ivana Hrozného, prvého ruského cára, ich obraz často vychádza zo slávneho obrazu Ilju Repina z 19. storočia. Na malbe je Ivan zachytený ako starec s vytreštenými očami v šialenom zdesení, zvierajúci telo svojho mŕtveho syna. Nejde však o výjav smútku nad stratou dieťaťa – obraz zachytáva moment po tom, čo Ivan svojho syna brutálne ubil na smrť. Skutočne hrozné.

Muž, ktorý sa stal známym ako „Hrozný“, sa narodil v roku 1530 ako najstarší syn Vasilija III., veľkokniežaťa Moskvy a celej Rusi. Kým veľká časť Európy prežívala umeleckú a spoločenskú renesanciu, Rusko sa pevne držalo tradičného spôsobu života. Vasilij III. zomrel na otravu krvi, keď mal Ivan len tri roky. Hoci Ivana vyhlásili za nového veľkoknieža, jeho vláda nebola okamžite stabilizovaná. O regentstvo sa mohli uchádzať Vasilijovi bratia, Jurij a Andrej Ivanovičovci, no moc prevzala Ivanova matka Elena Glinská. V priebehu niekoľkých rokov oboch zatkli a zomreli vo väzení – pre Ivana to bola prvá lekcia, ako sa vyrovnáť s ohrozeniami svojej moci. Samotná Elena zomrela v roku 1538, pravdepodobne na otravu, a Ivan sa ocitol v rukách súperiacich bojarov.

Ivan ako veľkoknieža bol pre šľachtu užitočný najmä pri obradoch na dodanie legitimacy vláde. Inak žil v biednych podmienkach a regenti s ním zaobchádzali zle. Neskôr spomínal na handry, do ktorých ho obliekali. Objavili sa aj chýry, že si svoju bezmocnosť vybíjal na zvieratách, keďže na bojarov zaútočiť nemohol – aspoň zatiaľ. Keď mal trinásť rokov, urobil prvý krok k prevzatíu kontroly nad vlastným životom i krajinou. Na hostine náhle vstal, obvinil mocného bojara, knieža Andreja Šujského, z rozvratu štátu a dal ho zatknúť. Andrej nečakal, že sa zverenec obráti proti nemu, a pri odvádzaní na popravu pôsobil zmätene. Správy o tom, že ho roztrhali psy, sú pravdepodobne neskorším výmyslom.

V roku 1547 Ivana korunovali za cára celej Rusi. Titul „cár“, odvodený od mena Gaius Iulius Caesar, vyjadroval jeho nárok na dedičstvo starovekého Ríma a ambíciu zaradiť Rusko medzi svetové veľmoci. Zároveň tým vyhlásil, že jeho moc pochádza od Boha, takže odpor voči nemu sa rovnal kacírstvu. S novým titulom začal budovať centralizovaný štát, ktorý by už bojarom nikdy nedovolil ponížovať ho.

Nasledovali viaceré reformy: vznik celoštátneho zhromaždenia, zriadenie rady šľachticov ako poradného orgánu cára a zmeny v správe okrajových území. Na upevnenie moci vytvoril aj prvé stá-le armády. Tento proces modernizácie sa však náhle prerušil v roku 1553, keď vážne ochorel. Žiadal šľachtu, aby prisahala vernosť jeho

malému synovi, no mnohí bojari to v nádeji na iného vládcu odmietli. Po uzdravení Ivan týmto neústupným šľachticom neodpusťtil. Aj jeho bratranec Vladimír Starický údajne odmietol potvrdiť poslušnosť cárovmu synovi, čo sa ukázalo ako osudová chyba.

Hoci sa často tvrdí, že Ivanova povaha sa zmenila až po chorobe, sklony k násiliu prejavoval už skôr. Je známe, že jedného nepriateľa osobne ubil na smrť, a podľa povestí nosil palicu s ostrým hrotom, ktorou skúšal bojarov – bodal ich do nôh, aby zistil, či sa odvážia protestovať.

V roku 1564 Ivan opustil Moskvu a odišiel na púť do opevneného kláštora, pričom si so sebou vzal celý štátny poklad. Následne oznámil abdikáciu a obvinil šľachtu zo zrady a duchovenstvo z bezbožnosti. Zo strachu pred chaosom ho bojari prosili, aby sa vrátil na trón. Súhlasil, no iba pod podmienkou, že získa rozsiahle územia pod svoju výlučnú kontrolu a právo vytvoriť vlastnú gardu – *opričnikov*. Táto skupina sa stala jeho súkromnou armádou i prvou tajnou políciou v Rusku a vykonávala kruté represie voči jeho domnelým nepriateľom. Mnohých šľachticov popravili a Vladimír Starický napokon zahynul spolu s celou rodinou.

NEŠŤASTIE V LÁSKE

Ivanov dedič pochádzal z jeho prvého manželstva s Anastasiou Romanovnou, ktorá zmierňovala jeho najhoršie výbuchy hnevu. Po jej smrti v roku 1560 Ivan podozrieval bojarov z otravy. Aj ďalšie manželky zomierali mladé, pričom pri jednej z nich podozrievali zo smrti samotného Ivana. Tretia manželka prežila len krátko, čo vyvolalo ďalšie represie. Štvrtú aj piatu manželku poslal do kláštora, keď mu nedali potomka. Až šiesta manželka mu porodila syna a nakoniec ho aj prežila.

Vladimír vlastnil územia pri Novgorode, ktorý bol počas livónskej vojny ohrozovaný Litvou a Švédskom. Ivan sa obával zrady a podozrieval šľachtu aj prostý ľud. Keď jeho vojská a tajná polícia tiahli na Novgorod, popravovali každého podozrivého. Počas pochodu zahynulo viac ako 30 000 ľudí a vojaci mučili duchovných, aby vydali svoje bohatstvo. V januári 1570 dorazili k bránam mesta a rozpútali hrôzostrašné násilie. Ľudí topili pod ľadom rieky, upaľovali alebo stínali, rabovali ich majetok a ničili domy. Keď sa ukázalo, že hladujúci jedia mŕtvych, aj týchto nešťastníkov popravili. Masaker trval celé týždne.

V roku 1581 sa Ivan pohádal so svojím najstarším synom, Ivanom Ivanovičom, pre zaobchádzanie s jeho nevestou. V návale hnevu ho udril palicou do hlavy a zabil ho. Trón tak pripadol jeho jedinému zostávajúcemu synovi Fjodorovi I., ktorý sa na vládnutie vôbec nehodil. Ivan zomrel v roku 1584 a Rusko sa následne prepadlo do obdobia zmätkov – smuty.

AURANGZĚB

.....

Dedičstvo tyranov dokáže vyvolávať silné emócie aj dlho po ich smrti. V roku 2025 vypukol v zákonodarnom zhromaždení indického štátu Maháráštra rozruch po tom, čo jeden z poslancov vyzdvihol mughalského cisára, ktorý zomrel ešte v roku 1707. Ostatní zákonodarcovia rečníka obvinili z vlastizrady a následne ho suspendovali. Debaty o tom, či by mala byť cisárova hrobka odstránená, dokonca podnietili násilie a úmrtia. Už samotné meno Aurangzéb vyvoláva medzi moslimami a hinduistami hlboké kontroverzie.

Mughalskú ríšu založil Babur na začiatku 16. storočia po vpáde do Indie zo severu. Keďže sa moslimský panovník ustanovil za vládcu nad prevažne hinduistickým obyvateľstvom, náboženské napätie medzi korunou a poddanými existovalo od samého začiatku. Záznamy o Baburových výbojoch opakovane spomínajú „neveriacich“, ktorým čelil, no neskorší cisár Akbar zaviedol politiku

krutosti jeho impéria tak už nikdy nebude možné úplne odhaliť. Leopold II. zomrel pokojne v roku 1909.

JOSIF VISSARIONOVIČ STALIN

.

V roku 1956 sa na Stalinovom námestí v Budapešti zhromaždil dav a obklopil osem metrov vysokú sochu Josifa Stalina, ktorá symbolizovala jeho nadvládu nad Maďarskom. Pomocou autogénov, lán a traktorov ju ľudia, túžiaci oslobodiť sa od sovietskej kontroly, napokon zvrhli a rozobrali. Hoci maďarskú revolúciu zakrátko potlačili pásy sovietskych tankov, je iróniou osudu, že po Stalinovej smrti v roku 1953 mnohé jeho sochy v samotnom Sovietskom zväze odstránili v rámci procesu známeho ako destalinizácia.

Muž, ktorého svet neskôr spoznal ako Josifa Vissarionoviča Stalina, sa narodil v Gruzínsku v roku 1878 pod menom Ioseb Besarionis dze Džugašvili. Bol to bystrý chlapec, no v ranom veku trpel pod rukami otca alkoholika i následkami nehody, ktorá mu trvalo poškodila ruku. Ioseb nastúpil do seminára, aby sa stal pravoslávny kňazom, a spočiatku sa mu tam darilo. Viera ho však dlho nenapĺňala a jeho myseľ čoskoro ovládli myšlienky marxizmu a komunizmu.

Začal zhromažďovať robotníkov, s ktorými diskutoval o pracovných podmienkach, a organizoval prvé demonštrácie a štrajky. Jeho rolu agitátora si všimli ruské úrady, ktoré ho v roku 1903 poslali do vyhnanstva na Sibír. Iosebovi sa odtiaľ podarilo utiecť, no neskôršie udalosti naznačujú, že práve vtedy pochopil potenciál deportácií nepriateľov do sibírskeho oblastí. Po úteku sa spojil s boľševickými marxistami, ktorí volali po priamych akciách s cieľom zvrhnúť skorumpovanú vládu. Ioseb mal talent podnecovať v druhých násilie a okolo roku 1912 prijal meno Stalin, odvodené od ruského slova pre „ocel“.

Do roku 1917 sa prvá svetová vojna vyvíjala pre ruské impérium veľmi nepriaznivo. Cárova popularita prudko klesala pre jeho

neschopnosť doviesť krajinu k víťazstvu a ľudia boli vyčerpaní neustálym nedostatkom, ktorý spôsobovala vojnová ekonomika. Cársky režim napokon abdikoval a politici zo strednej triedy vytvorili nový demokratický systém – nepodarilo sa im však vyriešiť hlboké problémy, ktoré naďalej živili nespokojnosť verejnosti.

V týchto nepokojných časoch bol Stalin mimoriadne aktívny pri presadzovaní boľševickej agitácie. Keď prevzal zodpovednosť za bezpečnosť boľševického vodcu Vladimira Iljiča Lenina a ukrýval ho pred úradmi, upevnil si pozíciu najvýznamnejšieho člena strany. Po boľševickej revolúcii sa stal jedným z veliteľov poverených bojom proti kontrarevolucionárom.

Po Leninovej smrti v roku 1924 dával Stalin svoj smútok okázalo najavo a všemožne sa usiloval spájať svoje meno s uctievaným zosnulým vodcom komunizmu. Prostredníctvom prefíkaných manévrov a vzájomného poštívania jednotlivých frakcií sa mu podarilo vytlačiť z Ruska svojho hlavného rivala Leva Davidoviča Trockého a do roku 1929 získal nad štátom úplnú kontrolu.

Stalin netúžil vládnuť zaostalej krajine. Chcel sa čo najrýchlejšie vyrovnáť západným mocnostiam. V záujme modernizácie ZSSR stanovil vysoké, niekedy až nereálne ciele pre poľnohospodársku, banskú a priemyselnú výrobu. Aby zvýšil produkciu potravín,

nariadil kolektivizáciu fariem a zlyhania v poľnohospodárstve pripisoval relatívne prosperujúcim roľníkom, nazývaným kulaci. Pôda sa združovala, úroda konfiškovala a na dodržiavanie tejto politiky dozerali vyslaní politickí agenti. V dôsledku tohto dogmatického postupu vypukol na Ukrajine hladomor, ktorému podľahli milióny ľudí.

Stalin presadzoval socialistickú politiku aj vtedy, keď realita absolútne nezodpovedala jeho predstavám. Príkladom bol kontroverzný vedec Trofim Denisovič Lysenko, ktorý vytvoril biologickú teóriu postavenú na socialistických analógiách, za čo bol vymenovaný do čela sovietskeho genetického výskumu. Keď jeho teória v praxi zlyhala, ľudia hladovali, no vedci, ktorí ju odmietli prijať, skončili vo väzení. Každý, kto sa odvážil nesplniť Stalinove požiadavky, riskoval, že ho v noci odvelečie sovietska tajná polícia. Tisíce ľudí nechal popraviť za vlastizradu, zatiaľ čo zástupy ďalších poslal do gulagov. Práca v tamojších otrasných podmienkach predstavovala často rovnako istý trest smrti ako guľka do tyla.

HOROLEZECKÝ ČAKAN A ATENTÁTNICI

Trockij prežil dlhšie než mnohí Stalinovi nepriatelia – a viac než nejjeden z jeho priaznivcov. V roku 1940 žil Trockij v Mexiku, no musel sa vyhýbať vrahom, ktorých vysielali sovietske tajné služby. Agentovi menom Ramón Mercader sa podarilo preniknúť do Trockého blízkeho kruhu, až napokon so starším mužom osamel. Zasiahol Trockého do lebky horolezeckým čakanom a zasadil mu smrteľnú ranu. Mercader bol za svoj zločin zatknutý a uväznený, no po prepustení v roku 1960 mu udelili Leninov rad a titul Hrdina Sovietskeho zväzu.

Počas Stalinovej „Veľkej čistky“ na konci 30. rokov sa väznice a masové hroby v ZSSR rýchlo zaplňali. Národ bol „očistený“ od akéhokoľvek potenciálneho zdroja odporu, pričom podozreniu neunikli ani mnohí z tých, ktorí so Stalinom spolupracovali v raných dňoch revolúcie. Vedcov, spisovateľov a ďalších intelektuálov hromadne zatýkali alebo rovno strieľali. Samotná história prechádzala „cenzúrou“, keď sa retušovali fotografie, aby z nich zmizli osoby, ktoré boli medzitým eliminované.

Stalin, samozrejme, nevykonával vraždy osobne. Svoj dokonalý nástroj našiel v Lavrentijovi Pavlovičovi Berijovi. Berija, ktorý viedol tajnú políciu v rokoch 1938 až 1946, bol pri brutálnom mučení a popravách vyslovene sadistický. Stalin v neho nikdy nestratil dôveru.

Hoci si Stalin uvedomoval hrozbu nemeckého nacistického režimu a jeho nenávisť voči komunizmu, v roku 1939 sa s ním rozhodol uzavrieť spojenectvo s cieľom rozdeliť si Poľsko. Po získaní kontroly nad časťami poľského územia Sovietsi v rámci Katynskej masakry zavraždili viac ako 20 000 Poliakov, aby tak odstránili potenciálne hrozby.

Pre Stalina bolo určitým prekvapením, keď nacisti porušili pakt o neútočení a v roku 1941 napadli Rusko. Nemecký postup bol rýchly a brutálny, sovietska obrana sa ocitla v rozvrate a armáda, vopred očistená od skúseného velenia, pôsobila bezmocne. Nacistické bomby čoskoro dopadali aj na samotnú Moskvu. Stalin však nemienil dopustiť prehru s Nemeckom bez ohľadu na to, koľko krvi to malo stáť. Vydal rozkazy, podľa ktorých sa každý, kto sa vzdá, považoval za zradcu, a do boja boli posielané celé vlny sovietskych vojakov.

Sovietsky priemysel musel byť urýchlene presunutý ďalej na východ, aby nahradil tanky a lietadlá zničené v prvých mesiacoch vojny. Tvrdé presadzovanie cieľov viedlo k prudkému nárastu výroby a Sovietsi boli čoskoro schopní, aj vďaka západnej pomoci, začať vytláčať nacistov späť. Keď sa blížil koniec vojny, Stalin si od svojich spojencov začal nárokovať územné ústupky, ktoré zahŕňali aj sovietskú kontrolu nad východnou Európou.

Takmer okamžite po skončení druhej svetovej vojny prepukla studená vojna medzi západnými demokraciami a Sovietmi. Dva

milióny zajatých sovietskych vojakov, ktorí sa vrátili do vlasti, podrobili vyšetrovaniu, aby sa zistilo, či si so sebou nepriniesli protisovietske postoje. Stalin previedol svoju krajinu jednou z najničivejších vojen v dejinách ľudstva a nemal v úmysle prehrať ani v období mieru.

Stalinove posledné roky boli poznačené prehlbujúcou sa paranojou. Keď sa objavilo podozrenie zo zrady v radoch kremelských lekárov, prevažne židovského pôvodu, nechal ich pozatýkať, mučiť a popraviť. To viedlo k stavu, keď sa pre strach o vlastný osud len málokto odvážil liečiť Stalinovo zhoršujúce sa zdravie. Keď ho v roku 1953 zasiahla v jeho izbe mŕtvica, personál sa ho bál ísť skontrolovať a nechal ho celé hodiny ležať na podlahe vo vlastných výlučkoch. Keď ho napokon našli a pokúsili sa o liečbu, bolo už neskoro. O niekoľko dní zomrel a so všetkými poctami ho pochovali po Leninovom boku.

Sovietske vedenie sa následne muselo vyrovnáť so Stalinovým dedičstvom – s jeho kultom osobnosti aj s jeho zločinmi. V roku 1956 Nikita Chruščov pred politbyrom odsúdil teror Stalinovej vlády a odštartoval proces oslobodzovania Sovietskeho zväzu od najhorších prejavov stalinizmu. Krátko nato začali Stalinove sochy padať.

Hoci sa pamätníky potichu odstraňovali a kult osobnosti sa rozpadol, Stalinov tieň naďalej výrazne ovplyvňuje ruské dejiny. Napriek zodpovednosti za strašné činy sa mu pripisuje víťazstvo nad nacistami vo Veľkej vlasteneckej vojne, ako sa v Rusku druhá svetová vojna nazýva. Predstava krutého, no silného vodcu dodnes oslovuje mnohých Rusov. V roku 2025 bol dokonca na stanici moskovského metra odhalený monument zobrazujúci Stalina obklopeného obdivujúcimi občanmi.

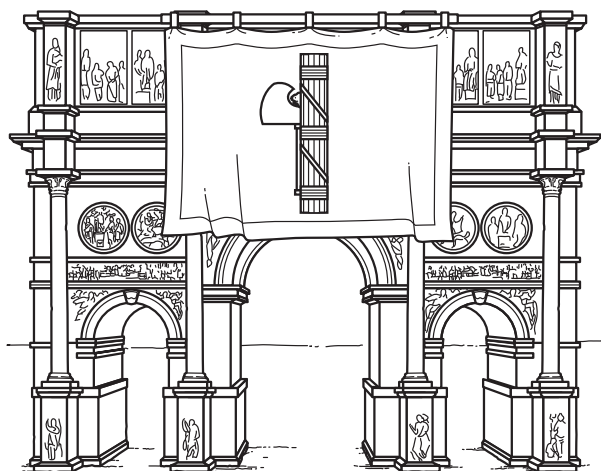
BENITO MUSSOLINI

.

Fašizmus sa na svetovej scéne prvýkrát výrazne prejavil v 20. rokoch 20. storočia, keď sa moci v Taliansku ujal Benito Mussolini so snom o vybudovaní novej Rímskej ríše. Ostatní diktátori sa

z jeho príkladu poučili a pochopili, akým užitočným nástrojom môže byť fašizmus pri ovládnutí vlastnej krajiny a následnom rozpútaní vojenskej sily proti iným národom.

Mussolini sa narodil v roku 1883 do rodiny so silným socialistickým presvedčením a tieto ľavicové názory zastával dlhé roky. Už ako chlapec často prejavoval sklony k násiliu, no zároveň dosahoval dobré študijné výsledky a považovali ho za nádejné dieťa. Vyštudoval za učiteľa, no vyučovanie pod jeho vedením muselo byť značne stresujúce. Svojich žiakov síce označoval za „dosť krotkých“, no väčšina ľudí by v jeho prítomnosti zrejme pociťovala skôr zdržanlivosť.

V snahe vyhnúť sa vojenskej službe odišiel do Švajčiarska, no po skorom návrate sa vypracoval na jedného z najznámejších socialistov v Taliansku. Písal novinárske články, eseje o spoločenských otázkach, redigoval popredné socialistické noviny a dokonca napísal román kritizujúci kňazov. Keď Taliansko v roku 1911 vstúpilo do vojny s Líbyou, aktívne sa zúčastňoval na demonštráciách a konflikt odsúdil ako akt imperializmu.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny, keď väčšina socialistov presadzovala neutralitu Talianska, Mussolini hlasno volal po vstupe do boja. Za tento postoj ho zo Socialistickej strany vylúčili. Tento

moment sa stal kľúčovým pre zrod fašizmu, keďže Mussolini začal hlásať nacionalizmus ako hlavnú hnaciu silu spoločenského pokroku. Po povolaní do armády slúžil priamo na fronte, až kým ho po nehode v roku 1917 nevyradili z aktívnej služby.

Hoci Taliansko patrilo po vojne medzi víťazné krajiny, cítilo sa ukrátené o mnohé svoje územné nároky. Talianske vlády boli navyše povestne nestabilné – premiéri prichádzali a odchádzali niekedy už po šestnástich dňoch a len málokto z nich sa pri moci udržal dlhšie než pár rokov. Mussolini vycítil, že taliansky ľud, ktorého krajinu mocnejšie štáty často odsúvali na vedľajšiu koľaj, by mohli osloviť myšlienky stability a sily. Založil preto fašistické bojové oddiely a zverejnil fašistický manifest.

MATKA FAŠIZMU

Mussolini nebol verným manželom a jednou z jeho najvýznamnejších mileniek bola Margherita Sarfatti, židovská kritička umenia. Hoci začínala ako socialistka, stala sa jednou z najznámejších propagandistiek fašistického hnutia. Nanešťastie pre Sarfatti, keď talianski fašisti koncom 30. rokov 20. storočia zaviedli antisemitské opatrenia, bola vyhostená z krajiny práve tou vládou, ktorú pomáhala vytvoriť.

Tento dokument požadoval viaceré kroky, ktoré sa nám dnes zdajú rozumné – napríklad všeobecné volebné právo či minimálnu mzdu –, čím oslovoval obyvateľstvo trpiace hospodárskou stagnáciou. Fašisti však súčasne verili vo vytvorenie „životného priestoru“ pre Talianov prostredníctvom získania bývalých rímskych území v okolí Stredozemného mora. Mussolini hlásal existenciu hierarchie národov, na ktorej vrchole mali stáť práve Taliani, čo podľa neho ospravedlňovalo dobývanie „menejcenných“ národov a ich území.

Na presadzovanie fašizmu využil politickú nestabilitu a získal si obľubu najmä u vojakov, ktorí po vojne zostali bez práce a túžili po silnom vodcovi. Jeho stúpenci, známi ako čierne košeľe, sa nešťítli násilia a napádali socialistov i komunistov. Bežným trestom pre odporcov bolo priviazanie k stoličke, bitka a nútené podávanie ricínového oleja ako preháňadla. Politika fašistov bola zároveň dostatočne pružná na to, aby využila každú príležitosť na získanie hlasov a podpory, vďaka čomu bol Mussolini v roku 1921 zvolený do parlamentu.

V roku 1922 zorganizoval pochod na Rím, počas ktorého desaťtisíce čiernych košiel tiahli na hlavné mesto s požiadavkou na odvolanie predsedu vlády Luigiho Factu. V tom čase už fašisti v mnohých oblastiach fakticky vládli. Kráľ Viktor Emanuel III. v obave z občianskej vojny odmietol Factu podporiť, ten následne rezignoval a vláda bola odovzdaná do rúk nového premiéra – Benita Mussoliniho.

Keďže mal Mussolini v parlamente spočiatku málo zástupcov, musel si moc upevniť postupnou zmenou zákonov podľa vlastných potrieb. Po získaní parlamentnej väčšiny sa mu definitívne otvorila cesta k diktatúre pod titulom Il Duce („Vodca“). Jeho tvár sa objavovala všade a ako bývalý novinár presne vedel, ako manipulovať verejnou mienkou. Pripisoval si zásluhy za každé úspešné opatrenie – napríklad aj za to, že vlaky jazdia načas, hoci to nebola vždy pravda. V prípadoch, keď presvedčanie zlyhalo, neváhal použiť násilie alebo hrozby.

V roku 1935 nariadil inváziu do Etiópie. Spoločnosť národov (League of Nations) síce navrhla ekonomické sankcie, no Taliansko z organizácie vystúpilo a v bojoch pokračovalo. Taliani využívali moderný arzenál vrátane yperitu, aby spôsobili čo najväčšie škody, pričom následkom tejto invázie zahynuli státisíce ľudí.

Počas španielskej občianskej vojny bojovali na strane nacionalistov desaťtisíce Talianov, ktorí sa dopúšťali ďalších zločinov. Vzostup Adolfa Hitlera v Nemecku nebol pre Mussoliniho spočiatku jednoznačne výhodný, keďže nemecké ambície v Rakúsku kolidovali s talianskymi záujmami. Napriek tomu v roku 1939 Taliansko

a Nemecko spečatili svoje vojenské spojenectvo známym Paktom ocele (*Patto d'Acciaio*). Mussolini stavil na kartu rýchleho víťazstva svojich nemeckých spojencov a dúfal v podiel na vojnovnej koristi, no talianska armáda v skutočnosti nebola na totálnu vojnu pripravená. Jeho sily následne vpadli z Líbye do Egypta, no podstatne menšie britské jednotky ich zatlačili späť a zajali viac ako 100 000 Talianov. Podobne sa aj invázia do Grécka skončila katastrofou. Výroba zbraní v Taliansku bola chaotická a vojaci sa nikdy nemohli plne spoľahnúť na kvalitu svojej výzbroje. Nemci boli napokon nútení zasiahnuť a vyslať na pomoc jednotky, ktoré akútne potrebovali na iných frontoch.

Keď sa vojna obrátila proti mocnostiam Osi a spojenecké bomby začali dopadať aj na Rím, v roku 1943 sa proti Mussolinimu obrátili aj jeho vlastní spojenci. Kráľ Viktor Emanuel III. ho odvolal z funkcie. Hoci ho kedysi davы nadšene vítali, jeho pád nevyvolal žiadny odpor a bývalý diktátor skončil v „ochrannej väzbe“. Taliansko následne vystúpilo z Osi a vyhlásilo vojnu Nemecku, na čo nacisti reagovali obsadením severu krajiny. Nemecké komando však Mussoliniho oslobodilo a odviezlo ho, aby v okupovanej časti slúžil už len ako bábkový vodca.

V roku 1945, keď spojenci postupovali po Apeninskom polostrove, si definitívne uvedomil, že éra fašizmu sa končí. Pokúsil sa o útek do Švajčiarska, no komunistickí partizáni ho zajali. Spolu s milenkou ho zastrelili a ich telá, aj s ostatkami ďalších fašistických pohlavárov, vystavili na verejnom priestranstve v Miláne. Tam viseli dolu hlavou, vydaní napospas posmechu a hnevu davu.

ADOLF HITLER

.

Žiaden tyran nebol skúmaný, opisovaný a neovládol predstavivosť verejnosti do takej miery ako Adolf Hitler. Ako hnacia sila nacistického režimu v Nemecku priviedol svet k vojne a ku genocíde v takmer nepredstaviteľnom rozsahu. Na zdokumentovanie hoci len